

A fenntartható táv – táj, természet, mozgás Mészöly Miklós *Az atléta halála* című regényében

VISY Beatrix

BTK ITI Modern Magyar Irodalmi Osztály, tudományos munkatárs
ORCID 0000-0001-9250-3593

The Sustainable Distance – Landscape, Nature and Movement in Miklós Mészöly's Novel: Death of an Athlete

Abstract | The exact descriptions of the landscape, forms of space and locations have a vital meaning – the power to construct – in the novel *Death of an Athlete*, and their representation, as well as other elements and motifs, provides an opportunity to read the work metaphorically. Breaking up the chronology and coherent narration, the space and landscape are also mosaic in structure. The association-based network of these spaces and places lead to the site of the protagonist's Bálint's death, Vlegyasza. And the interplay of the locations and motifs apparently exposes the causal connections and antecedents of the man's death, but all of this is also related to the narrator Hildi's investigative and meaningful efforts, so the cause of death remains a mystery all along.

The spatial forms are frequently geometric in the novel, for instance the ovals of sports fields and stadiums are sketched in the landscape. Sport itself has figurative meaning, and the sport metaphors can be transferred to other areas of Bálint's life where he struggles. Bálint's frustration with competitive sports and their official policies are also related to the fact that the function of sport in life has moved far away from the ideal that still existed in antiquity. For the Greeks, sport transformed the competition, which is life itself, into a game. This ideal notion endows the activity with an existential meaning, along with this idea, which is represented by the protagonist himself; he cannot meet those expectations. A man dissatisfied with his performance of self tries to surpass his own achievements, not to mention himself, at various points in his life, and his final trial is a record attempt in nature, a record of an existence that is nothing but death itself.

Keywords | sports metaphor, spatial poetics, Mészöly Miklós, *The Death of an Athlete*, landscape.

„nehéz nem arra gondolnom,
hogy a halál mindent összefüg-
gésbe hoz.”¹

Az *atléta halálának* időkezeléséről sok szó esett már. A több idősíkra bontott, fragmentált elbeszélés a főszereplő életének egy-egy kiemelt időszakához, pontosabban egy-egy kulcsjelenetéhez kapcsolódik. A különböző időpontok eseményei más-más helyen, helyszínen játszódnak. Ezeknek az ábrázolása szintén nagyon koncentrált, mindegyik helyszín egy-egy sportpályára, küzdőtérre fókuszál, ami lehet akár a patika padlása vagy a pesti lakás légópincéje is. A szabályos geometrikus formák által és pontos méretadatokkal ismertetett terek Őze Bálint életének meghatározó részei, a futópálya salakjának anyaga, minősége, rugalmassága, a pálya mérete, a futótávok hossza és a kamaszkori álló helyzetű küzdelem ringjeinek pontos leírása a főszereplő életének és általában az emberi létnek a korlátait, behatároltságát, mennyiségben, számokban megadható kereteit is jelzik, hiszen ezeknek a kereteknek a felszámolása, leküzdése, meghaladása, az ezek ellen való lázadás konkrétan és áttételesen is a szereplő külső-belső küzdelmének, hajszájának lényegét adja.

A szakirodalom Mészöly e regényével kapcsolatban jobbra a regényforma, az elbeszélés mód átalakulását konstatálja;² *Az atléta halála* poétikai elmozdulásai, így a lineáris vezetésű, egységes történet felszámolása, az elbeszélői kompetencia megkérdőjelezése, az elbeszélő szerepének megnövekedése a prózafordulatot előlegezik. Ugyanígy a mű átmenetiségének jele, hogy a példázatos-allegorikus jelleget metaforikus, asszociatív jelentésteremtő és jelentéssűrítő motívumok sokasága váltja fel, a metonimikus, lekerekített narratív formákat, időrendet felbontó, tereket, helyeket elválasztó mozaikos megoldások az emberi lét és a történetmondás lehetőségeinek töredezettségét, részlegességét reprezentálják. A regény térkezelése, térábrázolása is ebben a kontextusban helyezhető el: a tárgyias leírások és a figurativitás kettőségében, átmenetiségében, a regény térkezelése, a helyrajzok, helyszínek megjelenítésének precizitása és hangsúlyossága, a váltások és áttűnések módja és szerepe meglátásom szerint szintén erős jelentésképző funkcióval bír. „A térkomponens jelentéstani megterheltsége lényeges mértékben nő, amint a regény olyan világteremtő elemekké avatja a tereket és a spaciális konnotációkat, amelyek jelentésmezejét nem a szociológiai, hanem az ontológiai mozzanatok alakítják.”³ Mészöly egész életművében jelentős szerepe van a térnek és a tájnak, ezek időről időre változó ábrázolásmódjáról, egyes művekben betöltött szerepéről, jelentéseiről számos értelmezés született már, s *Az atléta haláláról* szóló írások

-
- 1 Az oldalszámok az alábbi kiadásra vonatkoznak: Mészöly Miklós, *Az atléta halála* (Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1986), 82.
 - 2 Vö. THOMKA Beáta, *Mészöly Miklós* (Pozsony: Kalligram, 1995), 90, 96; SZOLLÁTH Dávid, *Mészöly Miklós* (Budapest: Jelenkor, 2020), 21–25, 148.
 - 3 FARAGÓ Kornélia, *Térirányok, távolságok: Térdinamizmus a regényben* (Újvidék: Forum, 2001), 43.

szempontjai közt is megtalálható.⁴ Mészöly megnyilatkozásaiból is az derül ki, hogy a táj ábrázolása, a tér „körbejárása”, meghatározása kitüntetett jelentőséggel bír alkotásaiban, s írói indíttatását is a tájhoz kapcsolja: „Tény mindenesetre, hogy elsősorban a természet, a táj szuggerációja volt az, ami rávetett az írásra, és nem az a társadalmi közeg, amelyben éltem. S biztos, hogy ez valamelyest meg is határozta írói világom alakulásának menetrendjét.”⁵ S az író tájjal kapcsolatban személyes élményét akár még hősére is kivetíthetnénk: „Mintha a génjeimmel (vagy legalábbis az egyik énemmel) rimelt volna, ahogy a táj, a természet »dolgozik«.”⁶

A tájra és a térre vonatkozó Mészöly-idéztek, szakirodalmi példák természetesen még szaporíthatók, de ebből az óriási témából jelen írás „mindössze” elsősorban Őze Bálint halálának helyszínére, Vlegyászára koncentrálok. Mind a halál ténye, mind Vlegyásza már a mű első bekezdésében elhangzik;⁷ az elbeszélő intenciója épp a halálhoz vezető előzmények, okok feltárása, elmondása, s ennek során bomlik ki, lépésenként, mi is Vlegyásza és az Égettők-völgy. Ez a helyszín vagy az erre tett utalások a regény számos pontján jelen vannak, folyamatos átfedésben, korrelációban más helyszínekkel, más eseményekkel, a regény látszólag másfajta aspektusaival. A művet átszövő metaforaháló finom szövése, mozgatása, az események folyamatos összevetése, asszociációs áttűnései nemcsak a helyszíneket, idősíkokat kapcsolják össze, hanem ezáltal mintegy ok-okozati viszonyokat is igyekeznek teremteni, sejtetni a sportoló halálával kapcsolatban. A motívumok, átvitt jelentésű utalások, egymásra montírozások azonban az elbeszélés módja, az elbeszélő kételyei, elbizonytalanodásai miatt megmaradnak a sejtetés szintjén, Őze Bálint halálának okai jórészt fedve maradnak, leginkább az interpretáció által kaphatnak magyarázatokat, szigorúan többes számban.

A regény olvasásakor úgy tűnik, mintha Bálint életének korábbi helyszínei, eseményei a motívumok által egytől egyig Vlegyászához lennének csomózva, s mintha minden elmondott korábbi esemény a halálhoz vezető út előzménye, jelentős állomása lenne, ám nem árt emlékeztetni magunkat olykor arra, hogy mindez az elbeszélő, Bálint élettársának utólagos rekonstrukciója, magyarázatkeresése, értelmezéskísérlete, amelynek kudarcát, sikertelenségét Hildi is felismeri és belátja.

Bálint múltjának helyszínei, terei valamilyen módon kapcsolódnak sportolóvá válásához, a futáshoz, versenyzéshez való viszonyához. A sport maga, a futás szintén beleillik a regény kettős, egyszerre metonimikus és metaforikus értelmezési keretébe.

4 N. TÓTH Anikó, „Helyszín: Tér-kép, topográfia, testtáj”, in N. TÓTH Anikó, *Szövegváncor: Közeliések Mészöly Miklós prózájához*, 98–114 (Pozsony: Kalligram, 2006); ALBERT Pál, „Európa országútján: Miklós Mészöly: *Mort d'un athlète*: Paris, 1965.”, in ALBERT Pál, *Alkalmak*, 76–83 (Budapest: Kortárs Kiadó, 1997).

5 Mészöly Miklós, „Félbemaradt interjú, kérdések nélkül”, in Mészöly Miklós, *Érintések*, 247–263 (Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1980), 248.

6 Uo.

7 „Lassan nyolcadik hete, hogy megtaláltuk a holttestét a vlegyásza Égettők völgyében. Üszkös fenyő-rönkök között bukott arca, s kora délelőttől késő estig tűzte a nap a tarkóját. A nagy, hegyi vöröshangyák füzérben telepedtek be a trikója alá, mint valami titokzatos tetoválás varratsíkjai. Ugyanaz a fekete-vörös futócipő volt rajta akkor is, mint a nyár végi prágai versenyen. Ezek tények. De tudom, hogy ettől a papír még nem lesz engedelmesebb. Sőt, mintha még ellenállóbb lenne és gyanakvóbb.” Mészöly, *Az atléta halála...*, 7.

A sport életre, létezésre vonatkoztatható átvitt jelentéssíkjáról közismerten Mészöly is ír *A létezés rekordja* című esszéjében:

Egy mai regényhős, aki sportoló, s egy mai történet, amelyik javarészt sportkörnyezetben játszódik, már-már olyan keret, ami érdemén felül alkalmas rá, hogy túlmutasson önmagán. S még arra sincs szükség, hogy az író különösebben törekedjék szimbolikus vagy allegorikus áthallásra. Mintha ebben a vonatkozásban (kissé) mindkettő értelmét vesztette volna. Amiről lényegében szó van, a létezés rekordjának vágya minden területen és formában.⁸

A sportmetafora átvihető mind a főhős és az elbeszélő küzdelmes szerelmi viszonyára, a korabeli társadalom működésére, de kiterjeszthető az emberi létezés egészére, a belső küzdelemre, az addigi önmagunkat felülmúlni vágyó célokra, az abszolútum elérésére, a soha meg nem elégedés újabb köreire, a futásra mint a menekülés formájára, de akár az alkotás folyamatára, a művészlétre is, és a jelentések még tovább bővíthetők.

Az *atléta halálában* a sportmetaforák és általában a metaforikusság a tájra is rávetülnek. Ezek közül a legjelentősebb a Vlegyásza, Bálint halálának helyszíne. Ez a civilizációtól elzárt hegység azonban nem érthető, értelmezhető önmagában, hiszen, ahogy már szó esett róla, az ott található Égettkő-völgyével összefüggésbe hozott korábbi helyszínek, események, jelképek itt érnek össze, kulminálnak, sok szempontból itt érkezünk a komplex motívumháló által mozgatott jelentések vég- és tetőpontjához. Már csak azért is, mert ez lesz a sportoló váratlan halálának helyszíne. A befogadás során az egészen „természetessé” válik, hogy a futópályák, a regénybeli mérkőzések kamaszok által kreált ringjei, sőt az ezeket megidéző, megjelenítő emlékező jelenetek is a négyzet, a kör és az ovális szabályos geometriai formái által kapnak megjelenítést; formájuknak, méretüknek, hosszuknak mindig kiemelt szerepe van az ott történő események szempontjából, s Bálint „emlékezetgyakorlatai”, tehát a múltban történtek felidézése is a mániákus precizitást mutatnak. A konstruált, kimért terek, területek és alakjaik azonban a táj szabálytalan formáira is igyekeznek rávetülni. Vlegyásza előképe ebből a szempontból a prágai verseny alkalmából tett karlsteini kirándulás. A turistakatalógus giccses képe alapján ígéretesnek tűnő „lombalagútba vezető sétány” kör vagy ovális alakú völgybe torkollik, ám a természeti és a szabályos, ember által absztrahált formák egymásra vetítése itt inkább játék, képtelenség, mellesleg a kirándulás is kudarcba fullad, a völgy formája nem tárul fel. „Próbáltam kivenni, hogy a fák milyen völgyet takarnak, oválisat-e vagy kör alakút, »stadiont«-e vagy »circuszt« – játékból így osztályozgattuk egyszer otthon a Bakony völgyeit –, de nem sikerült. A monoton zöld mindent összesmosott.”⁹ Az ókori küzdőterek és amfiteátrumok ovális formája Ré-

8 Mészöly Miklós, „A létezés rekordja”, in Mészöly Miklós, *A tágasság iskolája, 197–199* (Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1977), 197.

9 Mészöly, *Az atléta halála...*, 83.

ka bábszínházával kapcsolatban is említésre kerül,¹⁰ s ennek szintén jelentősége van a műegész értelmezésében, az önmagába zárt körforma mindkét esetben összefüggésbe hozható a külvilág működésétől, értékrendjétől eltávolodott, kívülálló, önmagába záruló személyiség autonómiájával, saját életpályájával. A párhuzamot mindenképpen megerősítheti, hogy a Bálintot kereső öregek és Hildi gyaloglása, valamint a bábszínházba való érkezés jelenete szintén egymás mellé rendelődik, az asszociáció alapját a bakhátas utak jellemzése és a Pädurica által „egész bábéledásra való állat” elősorolása képezi.

Az Égettő-völgy Vlegyásán azonban a maga természetes mivoltában kelt amfitéatrum-képzetet, s a hasonlat Bálint „végső” futópályájáról már a regény első felében elhangzik:

Olyan volt ez az ovális völgy, mint egy görög vagy még annál is régiebb, őskori stadion: lent a pálya helyén kiégett fenyőrönkök elszórva, lehetek volna kőoszlopok maradványai is. A völgy oldala csupasz és kötörmelékes – üres tribünsorok.¹¹

A halott férfi megtalálásakor, a regény zárójelenetében szintén több helyen említést kap a völgyfenék hibátlan oválisa és a sziklaszirtről mint a stadionok lelátósoráról feltáruuló látvány.¹² A mű első felében és végén tett Vlegyásza-leírások között azonban számos stadion, futópálya, küzdőtér, és számos, Hildi által lelátóról szemlélt küzdelem, verseny kap megjelenítést, tehát a táj és az ember építette környezet egymásra vetítése egészen „természetesen” hat a mű zárlatában, Bálint halálának leírásakor. Az Égettő ugyanis nemcsak Réka bábszínházával, hanem Tardossal és az ottani uszodajelenettel is fedésbe kerül. Ezáltal a fiatal futótehetség felfedezésének időpontja és a futóteljesítményével elégedetlen, abszolútumot kereső sportoló halál előtti napjai mint kezdet és vég kapcsolódnak össze. De hasonló módon fonódik össze Vlegyásza Batakolossal is, ahol Bálint a versenyek világából kilépve bemutató futást tart a falu szoboravató ünnepe során. A tét nélküli szereplés vállalása egy nappal az országos bajnokság előtt értelmetlen a férfi környezete számára. Az elbeszélő szerint a batakolosi futás fordulat volt Bálint életében, és Hildi a havasokba való elvonulás előzményeként tünteti fel.

Egyáltalán mit keresett a havasokban, amit még Batakoloson se talált? Mit remélt ettől a *barbáru* *komplett világtól*, ami nemcsak ellentmondó volt a mi eddigi életstílusunkkal, a stadionok légkörével, de valahogy megszégyenítő is.¹³

10 „Ahol megálltunk utoljára a gyerekekkel, onnét már látni lehetett a kék gömblámpát a ködben; de előbb még egy ovális térségen kellett átvágnunk. Itt csak egy lámpa égett, középpütt, különben kihalt volt a tér, körben üresek voltak a padok.” Uo., 103.

11 Uo., 42.

12 „Olyan volt, mint egy óriási kráterperem. A stadionok legfelső ülésora rajzol ki ilyen formát – a prágai meg a helsinki vagy a Melbourne-i, ami még el sem készült.” MÉSZÖLY, *Az atléta halála...*, 208.

13 Uo., 217. (Kiemelés V. B.)

A helyszínek, jelenetek ilyenfajta összekötése jelzi egyfelől, hogy Bálint önkínzásának, menekülésének okai életeseményeinek sorával, belső jellemfejlődésének egészével állnak kapcsolatban, másfelől, hogy önnön hajszája és elégedetlensége nemcsak az időeredményekkel és saját teljesítményével, illetve egzisztenciális szorongásával, bűntudatával függ össze, hanem azzal a hivatalos sportközeggel is, amely meghatározott távok, keretek és versenyszámok közé szorítja az atlétákat, akik szereplésükkel az adott politikai rendszert szolgálják. A keretek ellen való lázadás a hivatalos távokkal szemben előnyben részesített yardokban is megmutatkozik. „Ilyenkor szeretnék kirohanni a világból. Ilyenkor gyűlölöm legjobban azokat az elcsépett, szalonképes távokat – egyikünk se tud szabadulni tőlük. Nyolcszáz meg ezeröttszáz meg... skatulyák! skatulyák! Érted?”¹⁴ Belső lázadása már a háború alatt megmutatkozik, egyéni, nem hivatalos rekordkísérlete is ezer yardra irányul. Ez az eset szintén felidézésre kerül Vlegyászán, Bálint „úgy emlékezett vissza erre az első igazi kísérletére, hogy a hitelesítés minden reménye nélkül próbálja meg a legtöbbet, amire pillanatnyilag képes.”¹⁵ Ám az elégedetlenség leküzdésének lehetetlenségét jelzi, hogy a yarddal mint másfajta és elavult mértékegységgel szemben is megszületik a kétely a regény végére. Ahogy Réka „ellenzéki”, kiválasztottaknak szóló művészete, kivonulása is kritikát kap: „már akkor mennyire idegen volt neki Réka öncélú művészkedése és minden hóbort – talán már a saját yardjai is.”¹⁶

Mindez egyfelől értelmezhető a sport fogalma, emberi életben betöltött funkciója felől, amely az idők folyamán folyamatosan távolodott az antikvitásban még meglévő eszménytől. Mészöly ismert esszéje, *A sport zsákutcája* elég egyértelműen fejt ki ezt a gondolatot: a jelen beteges, silány, meghamisított sportgyakorlatával szemben a görögöknél a sport „játékká lényegit[ette] át azt a vetélkedést, ami az élet maga; [náluk] az élet kíméletlen dinamizmusának, a felülkerekedés ősi ösztönének szublimált formája volt. Következésképp a lélek iskolája is.”¹⁷ A sportnak ez a fajta eszményi elgondolása egzisztenciális tétellel ruhazza fel ezt a tevékenységet, amelyben Mészöly szerint nem a személy teljesítményét kell ünnepelni, hanem az egyetemes emberét, általában. Esszéjében kiemeli, hogy *Az atléta halálában* a sportnak ez az archaikus értelme és jelentése vonzotta.

Ugyanakkor a mű végkifejlete azt mutatja, hogy a 20. század történelmi kataklizmái közt és regnáló társadalmi-ideológiai rendszereiben a sport mint az emberi létezés egészére vonatkoztatható küzdelem és önkiteljesedés reménytelen, kudarcra van ítélve. A társadalom megkövetelte formáktól, keretektől való elszakadás, a természetbe való kivonulás csakis önként vállalt áldozat, az eszményeit feladni képtelen, laici-

14 Uo., 61. Továbbá: „És csak akkor állt elő vele, hogy délután, ha nem esik, megpróbálja megjavítani az ezer yardos tavaszi rekordját. Ezt persze megint nem értettem minden vonatkozásában, főképp azt nem, hogy ez az ezer yard mért olyan nevetséges »hobby«, amire nemcsak a trénernek legyintenek, de a drukkernek is.” MÉSZÖLY, *Az atléta halála...*, 50–51.

15 Uo., 79.

16 Uo., 172.

17 MÉSZÖLY Miklós, „A sport zsákutcája”, in MÉSZÖLY Miklós, *A pille magánya*, 221–222 (Pécs: Jelenkor, 2006), 221.

zált *Athleta Christinek*, a Hit Bajnokának halála lehet.¹⁸ Vlegyásza értelmezésében metafizikai pálya, a létezés rekordjának beteljesítése. A kezdet és a vég összefonódása, a kör bezárulása.¹⁹ S bár Bálint eddigre rendez el magában és a külvilágban múltjának gyötrő darabjait, hogy immár eredményesen menekülhessen lelkiismerete elől, itt tud túllépni azon a sportolói attitűdön, amit kamaszkorának eseményei és a rendszer sportpolitikája kényszerített rá, ám ön maga leküzdése, meghaladása (távolról Madách gondolatát idéző módon: „a cél halál, az élet küzdelem”) maga a halál.

Őze Bálint halála ugyanúgy megmagyarázhatatlan, mint a sziszüphoszi vágy, ami folytonosan ön maga meghaladására irányul. Az erdélyi havasokban bekövetkező halálnak számos előképe, motívuma van a regényben. Ilyenek a leszorított karral vívott, a gúzsba kötött ember pozícióját idéző furcsa, kamaszkori küzdelmek, melyeknek pontos felidézése, rekonstruálása végigkíséri a művet, s ez majd a román asszony szavai által válik kimondottan is rossz előjellé.²⁰ A Bálinton és Păduricán eluralkodó félelmet – az elbeszélő számára – szintén értelmezhetetlen éjszaka teljesíti ki és avatja a halál előjelévé, amit a pár Rogozsel faluban tölt bolyongva a férfi halála előtti napon. A váratlan elhívás, az üzenettel érkező, majd nyomtalanul eltűnő fiú, a falu minden portájára bekopogó pár, amelyik sosem tudja meg elszólításának okát. Nem magyarázható az sem, hogy a „Várják magukat” felszólításra Bálint miért érezhette úgy, hogy azonnal és gondolkodás nélkül engedelmeskednie kell. Az elhívás formája és Bálint azonnali engedése szakrális, míg a fiú kommunikációja, eltűnése és a kérés hiábavalósága abszurd színezetet ad az esetnek. A rejtélyes éjszaka egésze egyszerre tűnhet az (egy) angyali üdvözlés inverzének és a beckett-i egzisztenciális reménytelenség nyomasztó bolyongásának. A harmadik, szintén értelmezhetetlennek tűnő motívum pedig az a szörbolyhos lepke, amely két alkalommal tűnik fel a műben. Az első felbukkanása Tardoson, a futó kamaszkorában történik; egy ezer yardos időmérő futáson Bálintnak csapódik a hatalmas szőrös rovar, amelytől futás közben nem tud megszabadulni, az utolsó négyszáz yardon küzd vele, ám mire a célvonalhoz ér, a lepke eltűnik róla. Ekkor még, tanúk hiányában, a lepke – nagysága, szőrössége – akár Bálint felfokozott képzeletének játéka is lehet. Mindezt Bálint a bátkalosi futás kapcsán eleveníti fel, ahol az utolsó körben a homlokára kötött verejtékfelfogó zsebkendő csúszik minduntalan a szemébe. Mindkét eset kiköknést, a harmonikus mozgás szétesését eredményezi, amit a beavatott külső szemlélők, az első esetben Öreg Pepita, a másodikban Hildi konstatálnak.

Mikor a célegyenesbe kanyarodott, már olyan szaporák voltak a kapdosó mozdulatai, mint aki penitenciából kersztet is vet közben. Csak az utolsó húsz-harminc méternél

18 „Alázat és macacsság, talán ez a kettő marad végül, amibe kapaszkodni lehet. Vagy az az egy, ami ez a kettő – a hit.” MÉSZÖLY, *Az atléta halála...*, 45.

19 A táj és a térforma metafizikai jelentését ismét Mészöly vallomása erősítheti meg: „Egy táj mindig némán közli, amit akar, egyszerűen és közvetlenül a dolgok ontológiájára hivatkozik. És inkább csak eltűri a történet, a történelmet, amelynek színpadot ad.” MÉSZÖLY, *Érintések*, 248.

20 „Az asszony mondta is utólag – mikor bevittük Bálintot a kabanába –, hogy ő már akkor, a birkózásunkkor megérezte a rosszat – és lám. »A rosszat lehet hívni, a rosszat lehet küldeni« – mormogta sopánkodva.” MÉSZÖLY, *Az atléta halála...*, 101.

hagyta abba, nem nyúlt többé a zsebkendőhöz. Féélmés volt így: mintha bekötött szemmel száguldott volna a célszalag felé és felém.²¹

A futó férfi baljóslatú látványát, küzdelmét, áldozatszerepét a szakrális utalás („penitenciából keresztet vet”) is kiemeli. A lepke második alkalommal, élettelenül, kiszáradva a halott férfi kezéből pereg elő. A motívum kétszeri, ám elég hangsúlyos felbukkanása szintén a kezdeteket köti össze a véggel, a halállal, s mindkét esetben futás közben támad rá a maga idejét mérő férfira. Vlegyászán ugyan a rovar valóságos, ám látványa, létezése zavart kelt, ismeretlen, irracionális elem. Ez fejeződik ki a hegyekben élő öreg házaspár hitetlenkedésében, akik még sosem láttak ilyen állatot odafönt. A románnal elhangzó párbeszéd a leghosszabb román nyelvű rész a regényben, ez esetben a teljes elidegenítés, érthetlenség és értelmetlenség jelzése. A lepke és a pillangó közismerten a lélek, halhatatlanság, a halál után a testből távozó lélek jelképe az antik és a keresztény szimbolikában is, ám ebben a szörös, fenyegető formájában inkább a hozzá kapcsolódó negatív jelentések érvényesíthetők. A lepke ugyanis a mulandóság, rövid élet jele is, a féktelen önhajszolás, önpusztítás is hozzá köthető.

Annak ellenére, hogy ezek a halált anticipáló motívumok összekötnek bizonyos idősíkokat és cselekményelemeket, és megmutatják a szöveg jelképekben, metaforákban, egymásra vetülő mozzanatokban létesülő összefüggéseit, az atléta halálára továbbra sem adnak egyértelmű magyarázatot. Az ok-okozatilag nem levezethető, rejtélyes és váratlan halál, a szerző által elhelyezett és működtetett motívumok jellege, a helyszíneknek, geometriai és természeti formáknak, a civilizáció, társadalom tereinek és a tájnak a fedésbe hozása a mű egzisztencialista és metafizikai olvasatát látszanak erősíteni, ebben az értelmezési keretben a létezés rekordja a mozdulatlanság, azaz a halál,²² amelyet az élet sosem tud megdönteni.

21 Uo., 181.

22 „A nosztalgia megvan bennünk, hogy az abszolútra törjünk, a maximális teljesítményre, a létezés rekordjára, a birtokló azonosulás élményére – s amit a technika ajánl, a sebesség, csakugyan csábító; sőt, a legtúlzóbb érték, amit megteremthet. *S amivel egyenértékű csak egy lehet még: a mozdulatlanság.*” (Kiemelés: V. B.) MÉSZÖLY Miklós, „A tágasság iskolája”, in MÉSZÖLY, *A tágasság iskolája...*, 5–25, 14.